

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA CULTURII COȚOFENI ÎN NORD-ESTUL OLTENIEI

DE

GHEORGHE I. PETRE (GOVORA)

Cultura Coțofeni, răspîndită în Oltenia, Banat și Transilvania, semnalată în ultimii doi ani și în Muntenia¹, se formează și se dezvoltă în perioada de tranziție de la sfîrșitul epocii eneolitice la epoca bronzului, pe fondul culturilor Sălcuța, Petrești² și Gumelnița, precum și a elementelor complexului cultural Celei din sud-estul Olteniei³, cu participarea factorului sudic și a elementelor venite din culturile Baden-Pécel, Vučedol⁴ și Kostolac⁵.

În ceea ce privește complexul Coțofeni, s-au emis teorii de periodizare a fazelor componente. Astfel, în *Istoria României*, se stabilește deosebirea culturii decorată cu împunsături succesive (Furchenstichkeramik), aceasta constituind o fază mai tîrzie a culturii Coțofeni propriu-zisă, a cărei caracteristică o formează decorul pastilat (Linsenkeramik)⁶.

Cercetări recente făcute în nord-estul Olteniei documentează pătrunderea culturii ceramicii decorate prin împunsături succesive și în această zonă⁷. Cu această ocazie s-au formulat premise pentru o eventuală delimitare în această regiune și a unui orizont cronologic și cultural al culturii Coțofeni în punctele Căzănești și Ocele Mari⁸. Cercetări ulte-

---

¹ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 133.

² Cf. D. Berciu, în *Istoria României*, I, 1960, p. 81—82.

³ Cf. Vladimir Dumitrescu, *Cu privire la o recentă încercare de sinteză asupra cronologiei preistorice a Orientului Apropiat, a Mediteranei și a Europei*, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 140.

⁴ Cf. D. Berciu, *op. cit.*, p. 81—82.

⁵ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 135; V. Boroneanț, *Cultura Kostolac din Cuina Turcului*, în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 345.

⁶ D. Berciu, *Istoria României*, p. 80; I. Nestor, în același volum, p. 99.

⁷ *Istoria României*, 1960 (cap. redactat de I. Nestor), p. 100; D. Berciu, *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 387—391; același, *Zorile istoriei* . . . , p. 135; Gh. I. Petre, în *SCIV*, 1967, 4, p. 645—653.

⁸ Gh. I. Petre, *op. cit.*, p. 652.

rioare făcute la Ocele Mari, punctul Cosota, documentează și aici prezența ceramicii decorate cu împunsături succesive⁹.

Săpăturile efectuate în punctul Căzănești „Fabrica de cărămidă”, pentru scoaterea pământului necesar procesului de fabricație, urmărite și cercetate de noi timp de 7—8 ani, au scos la iveală mult material arheologic privind culturile Coțofeni și Glina III, precum și câteva unelte neolitice. Așezarea Coțofeni se află pe o terasă de ușoară înclinație nord-est—sud-vest și în vremuri vechi apa Oltului bătea în malurile ei. Este suprapusă de un strat Glina III și se găsește la o adâncime de 1,90 pînă la 2,40 m. De la o adâncime de 5 m s-au recoltat câteva unelte de silex și un tivig de os în stare bună, din epoca neolitică. Tot la această adâncime au apărut și câteva vetre cu arsură și cărbune. Materialul cules în decursul lucrărilor fabricii de cărămidă atît direct, din stratul de cultură, cît și din pământul aruncat, îl formează ceramica în stare fragmentară și uneltele de metal.

Ceramica este lucrată în tehnica obișnuită a culturii Coțofeni. Pasta este în amestec cu nisip și pietricele multe pînă la mărimea bobului de grîu, cu aspect zgrunțuros de culoare cărămizie-cenușie, neagră sau neagră-cărămizie.

Ca forme se disting: vase mari, cu toarta tubulară în bandă lată (fig. 1/1), vase cu gîtul înalt și buza ușor evazată (fig. 1/5), cu buza dreaptă (fig. 1/9) sau mult îngroșată (fig. 2/7) și văscioare tronconice.

Tehnica folosită la ornamentarea vaselor constă din incizii și ornamente în relief. În tehnica inciziei, motivele ornamentale cele mai caracteristice sînt: benzile de linii oblice (fig. 1/8) sau benzi hașurate (fig. 1/3), incizii adînci orizontale paralele (fig. 2/7 și 1/9), incizii oblice scurte, asociate cu incizii liniare prelungite (fig. 1/2), incizii adînci dispuse neregulat (fig. 1/1) și creștături pe buza vaselor (fig. 2/7 și 1/9). Frecvent apare și motivul în căprior (fig. 1/4), ca element caracteristic al culturii Coțofeni.

Aceste motive ornamentale își găsesc asemănări în toată aria de răspîndire a culturii Coțofeni din Oltenia centrală¹⁰ și sudică¹¹, în special, și din celelalte regiuni amintite, în general. Decorul în benzi hașurate este bine cunoscut, ca și motivul în căprior¹².

Ornamentul în relief, frecvent și caracteristic în cultura Coțofeni, este cel pastilat sau „boabe de linte” aplicat pe corpul și pe toarta vasului, asociat cu motive incizate (fig. 1/2). Acest ornament apare în aria

⁹ Mai semnalăm așezări din această perioadă în municipiul Rm.-Vilcea, punctul Cetățuia, de unde s-au adunat fragmente ceramice decorate în tehnica împunsăturilor succesive, precum și în orașul Băile Govora, punctul Gătejești, de unde notăm un fragment de ceașcă cu buza evazată și decorată pe umăr cu linii incizate și dispuse paralel-orizontale (fig. 1/6). Ambele așezări sînt situate pe înălțimi.

¹⁰ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 74—76.

¹¹ Semnalăm aici descoperirea unei așezări Coțofeni pe malul Dunării, în orașul Calafat satul Golenți. Așezarea se găsește pe înălțimea curburii lacului Golenți, la vest de biserica satului. De aici s-a recoltat în vara anului 1969 mult material ceramic decorat cu incizii și „boabe de linte”. Pe panta malului lacului s-a identificat și o așezare de tip Basarabi și Dridu (secolul al X-lea e.n.).

¹² D. Berciu, *op. cit.*, p. 81 și fig. 91/11, 92/1.

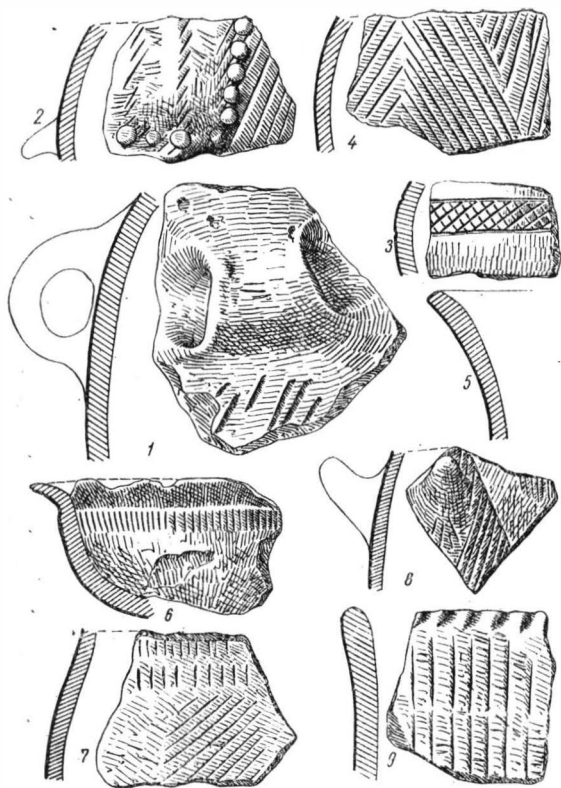

Fig. 1.—1—5, 7—9, fragmente ceramice de la Căzânești; 6, de la Băile Govora-Gătejești.

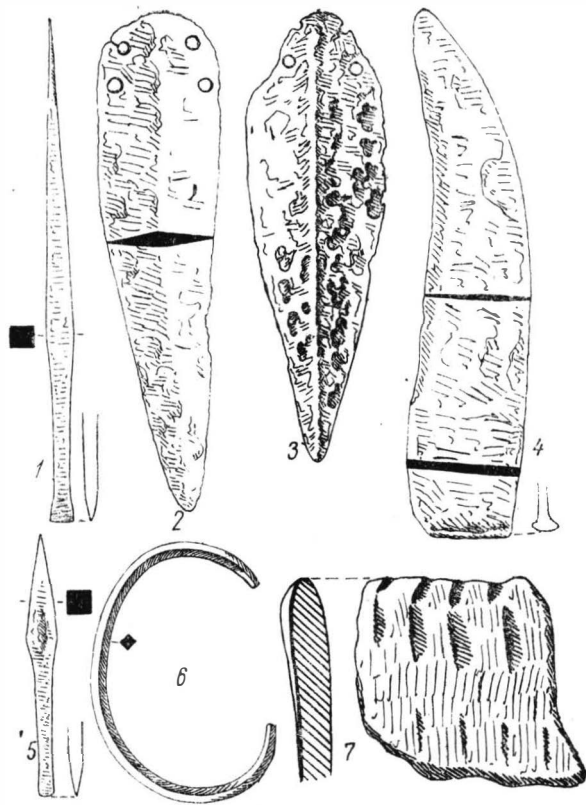

Fig. 2.—Căzânești. 1, 2, 4—6, unelte, arme și podoabe; 7, fragment ceramic; 3, lama de la Cucuteni.

culturii Coțofeni, dispus adesea neregulat pe corpul vasului¹³ sau reprezentat în șiruri oarecum simetrice, ca pe vasul de la Reci¹⁴.

Tot în tehnica ornamentală reliefată întâlnim și proeminențele neperforate, ușor prelungite și ascuțite (fig. 1/8). Acest motiv este întâlnit și în ornamentarea ceramicii din cultura Sălcuta¹⁵.

Grupa obiectelor din metal descoperite la Căzănești se compune din arme, unelte și podoabe. Din această grupă, dălțile au fost descoperite în stratul de cultură Coțofeni, iar pumnalele și brățara au fost culese din pământul aruncat, care include atît stratul Coțofeni cît și Glina III.

Lamele de pumnal sînt făcute din cupru. Una din piese este de formă triunghiulară cu baza arcuită, avînd o nervură mediană și patru găuri pentru fixarea niturilor (fig. 2/2). Măsoară 13 cm lungime și 3,2 cm lățime. Datorită nervurii mediane, secțiunea sa este romboidală. A doua piesă este o lamă de pumnal ușor curbată, care putea servi și ca seceră sau lamă de cuțit (fig. 2/4). Este mult mai aplatisată decît prima piesă și măsoară 14 cm în lungime și 3 cm pe partea maximă a lățimii. Partea opusă vîrfului piesei este deformată prin lovire fie la execuția ei, fie în timpul folosirii. Lipsa găurilor de prins mînerul s-ar datora probabil și faptului că piesa a fost ruptă în timpul folosirii și bătută apoi în acea parte și refolosită. Mînerul pumnalelor era făcut din lemn și prins cu nituri, pe care se aplicau garnituri de os lungi de vreo 10 cm, ornamentate cu proeminențe. Dintre aceste piese, multe erau desigur folosite și ca vîrfuri de lănci¹⁶.

Exemplele descrise sînt unicele piese în felul lor descoperite pînă în prezent în Oltenia de nord.

Condițiile în care au fost descoperite aceste lame de pumnal, în afară de faptul că au fost găsite în același loc cu dălțile de care va fi vorba mai jos și care sînt specifice culturii Coțofeni, ne fac să căutăm analogii în aria de răspîndire a acestor arme.

O clasificare a lamelor de pumnal o face D. Berciu în cele trei tipuri numite: a) „cu mîner îngust”, avînd analogii în zona stepelor nord-pontice, în grupul Nitra și cultura Otomani din Slovacia; b) „cu lamă triunghiulară și trei nituri”, descoperit la Ghizdaru, întâlnit și în aria Ezero-Cernavoda din Bulgaria, și tipul c) „cu patru nituri”, care se încadrează în seria celor răspîndite în mediul helladic vechi, ca la Zygoris, în mediul bronzului cicladic, și în Anatolia¹⁷. Pumnalul triunghiular cu baza lată este originar din sudul egeic¹⁸.

Asemenea piese erau folosite și de populația Troiei în faza intermediară a aramei, care a urmat neoliticului, și au fost atestate în stratul de distrugere a cetății între anii 2300—2200 î.e.n., cînd a surprins-o catastrofa¹⁹. Tot din acest strat ne sînt cunoscute și lamele de cuțit curbe, cu limbă la mîner și două găuri pentru fixarea niturilor²⁰.

¹³ *Ibidem*, p. 81 și fig. 86/1, 2; 93/6.

¹⁴ Z. Szekely, *Inceputul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, 1968, 3, p. 424, fig. 426.

¹⁵ D. Berciu, *Contribuții ...*, p. 283 și fig. 98/6.

¹⁶ Friedrich Matz, *Creta, Micene, Troia*, București, 1969, p. 561.

¹⁷ D. Berciu, *Săpăturile de la Crivăț*, în *SCIV*, 1966, 3.

¹⁸ *Ibidem*, p. 534 și fig. 1/2.

¹⁹ Fr. Matz, *op. cit.*, p. 52 și 54.

²⁰ H. Schliemann, *Atlas der Antiquités Troyennes*, Leipzig, Paris, 1874, p. 8, pl. 26, fig. 14/m.

Pe teritoriul României, deși nu se poate vorbi de o „epocă a cuprului”, totuși în perioada de tranziție sporește numărul pumnalelor de aramă, iar în tehnica ornamentării vaselor apare motivul „boabe de linte”²¹.

Exemplele de la Căzănești au întrucâtva asemănări cu lama de pumnal de la Ghizdaru, cu trei nituri și nervură mediană, descoperită în Complexul Cernavoda²² și mai puțin cu cea descoperită întâmplător la Crivăț, care este mai stilizată și are o nervură mediană lată²³. Tipologic, lama de pumnal cu patru găuri de la Căzănești (fig. 2/2) își găsește analogii și cu o lamă aproape identică descoperită pe teritoriul României în aria de răspândire a culturii Cucuteni, faza țirzie. Lama de la Cucuteni este lucrată din cupru, are forma triunghiulară cu baza lată, arcuită și ușor prelungită, cu limbă la mâner, are patru găuri de prins nituri, nervură centrală și măsoară 19,2 cm lungime și 6 cm lățime. A fost descoperită înainte de săpăturile lui H. Schmidt, în afara șanțului de apărare, împreună cu material ceramic Cucuteni, faza țirzie²⁴.

Exemplele de la Ghizdaru, Crivăț și Cucuteni ar indica o contemporaneitate cel puțin parțială cu cele de la Căzănești, care se pot încadra în aria culturilor Coțofeni, Cernavoda, Cucuteni faza țirzie.

Între obiectele descoperite împreună cu cele descrise mai sus amintim și două dălți lucrate din același material, patinate în verde și bine conservate. Primul exemplar are o lungime de 13 cm (fig. 2/1), iar al doilea de 7 cm (fig. 2/5). Tehnica de lucru este aceeași la ambele exemple. Sînt bătute cu ciocanul și au o formă piramidală cu secțiunea pătrată, mai mult sau mai puțin ascuțite spre partea care se introduce în mînerul de lemn și cu celălalt capăt aplatisat. Aceste unelte aveau desigur o dublă folosință: prelucrarea și ornamentarea lemnului sau ușoare despăcări în întrebuintarea lor ca străpungătoare (sule) în prelucrarea pieilor de animale.

Piesele de cupru au fost descoperite în număr destul de mare în stratul aparținînd culturii Coțofeni de la Moldova Veche, Herculană²⁵ și Cuina Turcului²⁶, numite de autor sule, și au o tradiție mult mai veche, fiind semnalate în cultura Sălcuța, la Ostrovul Simian și Ostrovul Corbului²⁷. Atît dălțițele cît și lamele de pumnal trebuie scotite sau ca piese de import, pătrunse prin intermediul schimburilor intertribale din mediul sudic egeo-anatolian²⁸, avîndu-se în vedere aportul cultural-etnic și legăturile multilaterale dintre Balcani și Anatolia²⁹, ori ca unelte prelucrate pe loc.

Cît privește brățara descoperită (fig. 2/6) în pămîntul aruncat din cele două straturi de cultură Coțofeni și Glina III, atribuirea ei uneia sau alteia dintre culturi este mai dificilă.

²¹ *Istoria României*, 1960 (cap. redactat de D. Berciu), p. 75.

²² Vezi D. Berciu și colaboratori, *Săpăturile de informare de la Gostinu și Ghizdaru, în Materiale*, VII, p. 293 și fig. 1/10.

²³ D. Berciu, *Săpăturile de la Crivăț*, în *SCIV*, 1966, 3, p. 529.

²⁴ H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Rumänien, 1932, p. 60 și pl. 30/1.

²⁵ P. Roman, săpături inedite.

²⁶ Ștefan Roman, *Elemente ale culturii Coțofeni la Cuina Turcului*, în *Revista muzeelor*, 5, 1967, p. 474.

²⁷ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei...*, p. 69 și fig. 80/1, 2.

²⁸ Idem, *Din istoria Dobrogei*, București, 1965, p. 58.

²⁹ Idem, *Două ancore de argilă și probleme în legătură cu cultura Coțofeni și Cernavoda în Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 396.

Descoperirile arheologice din ultimul timp, privind perioadele de sfârșit ale culturilor neolitice și faza de tranziție spre epoca bronzului, precum și începutul epocii bronzului din partea nordică a Olteniei, ca și relatările din prezenta expunere fac să conchidem că această regiune se încadrează în succesiunea cronologică și culturală documentată la Dunărea de jos ³⁰.

În ceea ce privește cultura Coțofeni (Linsenkeramik) și cultura ceramicii decorate cu împunsături succesive (Furchenstichkeramik), în urma descoperirilor recente se conturează clar documentarea lor în nordul Olteniei. Cultura Coțofeni este suprapusă stratigrafic de cultura Glina, așa cum rezultă din observațiile săpăturilor efectuate la Căzănești.

Ipoteza unei contemporaneități, cel puțin parțiale, între cultura ceramicii decorate cu împunsături succesive și Glina III nu pare exclusă. Cercetările de teren ne-au permis să conchidem că în nordul Olteniei avem de-a face cu complexe închise ale fazei târzii Coțofeni, fără amestecuri de materiale din culturi sau epoci deosebite, cum s-a documentat în punctele Bîrsești, Bunești ³¹ și Băile Govora ³², dar în unele locuri cele două aspecte culturale Coțofeni faza târzie și Glina III apar amestecate, ca de exemplu la Govora-Sat, Ocnele Mari ³³ și Cozia Veche ³⁴.

Referitor la prezența culturii Glina III în nordul Olteniei ³⁵, ea apare fie suprapusă stratului Coțofeni de la Căzănești „Fabrica de cărămidă”, fie în așezări peste care se suprapune cultura Verbicioara, ca la Bîrsești ³⁶ și poala dealului Chiciurla ³⁷, sau în complexe închise, fără amestecuri culturale ca la Mihăiești ³⁸, Govora-Băi, punctul Sanatoriul militar și Prundeni ³⁹.

În acest fel se poate preciza că zona nord-estică se încadrează structural în aria culturală generală a Olteniei de la sfârșitul neoliticului și începutul epocii bronzului, urmînd succesiv perioadele culturale : Sălcuța, Coțofeni, ceramica decorată cu împunsături succesive, Glina III, Verbicioara. Săpături sistematice vor putea clarifica în mai mare măsură problemele legate de perioada de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în această regiune.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DE LA CIVILISATION DE COȚOFENI AU NORD-EST DE L'OLTÉNIE

L'auteur apporte certaines contributions à la connaissance de la civilisation de Coțofeni de la région nord-est de l'Olténie par la découverte de cette civilisation au lieu dit Căzănești (départ. de Vîlcea). Les maté-

³⁰ D. Berciu, *Contribuții ...*, p. 131.

³¹ Gh. Petre, *op. cit.*, p. 645 și 652.

³² Material arheologic inedit.

³³ Vezi Gh. Petre, *op. cit.*, p. 652.

³⁴ Idem. Descoperire inedită de unde autorul a cules fragmente ceramice Glina III, iar prof. D. Berciu ne informează că a cules fragmente ceramice Coțofeni.

³⁵ *Istoria României* (cap. redactat de I. Nestor), p. 100.

³⁶ Gh. Petre, așezare inedită.

³⁷ Aici am făcut un sondaj sub conducerea prof. D. Berciu.

³⁸ Vezi Gh. Petre, *op. cit.*, p. 652.

³⁹ Gh. Petre, așezări inedite.

riax archéologiques sont composés de céramique, d'outils, d'armes et de parures. La céramique est modelée suivant la technique habituelle de la civilisation de Coțofeni, le décor des vases étant formé d'incisions et d'ornements en relief dont le motif caractéristique est celui à pastilles ou en lentilles (Linsenkeramik).

Parmi les pièces métalliques, les lames de poignard en cuivre sont connues dans les complexes cultures de Cucuteni, phase tardive, de Cernavoda et de Coțofeni, de même les ciseaux, en même métal, sont fréquents dans l'aire de diffusion de la civilisation de Coțofeni.

La civilisation de Coțofeni se trouve superposée stratigraphiquement à la civilisation Glina III, s'encadrant ainsi structurellement dans la succession chronologique et culturelle documentée dans toute l'aire de diffusion de cette civilisation.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1—5, 7—9, fragments céramiques de Căzănești ; 6, de Băile Govora—Gătejești.

Fig. 2. — Căzănești, 1, 2, 4—6, outils, armes et parures ; 7, fragment céramique ; 3, lame de Cucuteni.

